

Kan het Nederlandse duin-ecosysteem completer?

ERIC WANDERS

Dat de duinen een belangrijk natuurgebied zijn, is geen punt van discussie meer. Gelukkig maar. Wel blijft er verschil van mening bestaan over wat we in de duinen onder natuur verstaan. Wat willen we: vooral behouden wat we hebben, plaats bieden aan alle soorten die in de duinen thuishoren, de natuurlijke processen veel ruimte geven en zonodig weer op gang brengen of alle drie? Wanneer zijn duinen als natuurgebied compleet? Daarvoor is het nodig erachter te komen hoe een compleet duinecosysteem er uitziet om vervolgens een toekomstbeeld te kunnen schetsen. Een pleidooi voor de herintroductie van grote natuurlijke grazers.

Een eerste weg naar een beschrijving van een compleet duinecosysteem (de referentie) is een reconstructie van het vroegere duinlandschap. Welke grote zoogdieren speelden toen een nadrukkelijke rol in het ecosysteem?

Soorten die sinds de 16e eeuw zeker in West-Nederland ontbreken, zijn: Edelhert, Wild zwijn en Wolf. Eerder verdwenen al door menselijk toedoen de Wilde kat, Bruine beer, Eland, Oeros en Wilde paarden. Sommige soorten zoals het Ree komen nu nog wel voor, maar in een verstoord verspreidingspatroon. Waarschijnlijk zouden deze soorten ook nu nog tijdelijk of permanent in de duinen aanwezig zijn, als ze niet uit West-Nederland waren verdreven. Ongetwijfeld hebben nog vele andere verdwenen soorten tot de duinfauna behoord, maar daar weten we weinig van.

Ook mag je verwachten dat in eerste instantie grote en permanent aanwezige zoogdieren het eerst worden verdreven door menselijke invloed, omdat

juist deze soorten een belangrijke rol spelen in het functioneren van een ecosysteem.

Vergelijking

Een andere weg om te komen tot een referentiebeeld is het vergelijken met andere vergelijkbare ecosystemen. Kenmerkend is dan dat in onze klimaatzone in West-Europa zowel grote grazers en wroeters als hun predatoren kunnen voorkomen; niet permanent maar wel regelmatig en zo frequent dat hun invloed duidelijk is. De relatie met omliggende landschappen speelt dan wel een rol. Deels was de omgeving van duinen ook 20 eeuwen terug niet altijd geschikt voor deze dieren: het waren onbegaanbare moerasbossen en venen. Bovendien vormden de zee, zeearmen en grote rivieren min of meer barrières en ongeschikte leefgebieden. Aan de andere kant leverde het natte achterland met strandvlaktes en riviergraslanden extra terrein en voedsel op voor het duingebied. Het probleem bij zo'n vergelijking is dat wij ons in het westen van ons land moeilijk meer kunnen en willen voorstellen hoe een natuurlijk systeem er uit zou zien.

Streefbeeld

Met behulp van het referentiebeeld kunnen we een ecologisch toekomst- of streefbeeld voor duinen formuleren. Uitgangspunt daarbij is dat we streven naar een zo natuurlijk mogelijk duingebied dat als een zelfstandige ecologische eenheid functioneert. Daarin moeten dus zoveel mogelijk soorten aanwezig zijn die een sleutelpositie innemen in het duinecosysteem.

De herintroductie van wilde zwijnen in de duinen roept veel weerstanden op (foto P. Elbers).

Burlend Edelhert, toekomstmuziek voor de Nederlandse duinen? (foto P. Elbers).

Dat is makkelijk gezegd, maar niet altijd te realiseren. We kunnen in de Nederlandse duinen bijvoorbeeld niet komen tot een zelfstandige populatie van de wolf. In het streefbeeld komt deze soort dan ook niet voor, terwijl hij wel een plaats heeft in de referentie. Andere soorten kunnen wel in het streefbeeld worden opgenomen. We zullen ons daarom voortdurend af moeten vragen welke beperkingen er zijn om soorten in het streefbeeld toe te laten. Allereerst speelt de grootte van het duinlandschap een rol. Voor veel van de nu ontbrekende soorten zijn de bestaande gebieden te klein voor een zelfstandige populatie. Anders wordt dat als barrières worden weggenomen en er eenheden van enige duizenden hectares ontstaan, die aaneengesloten zijn en voor de dieren beschikbaar zijn. Als we de aanliggende strandvlaktes bij de duinen betrekken, kan ook het nattere achterland zich herstellen, wat noodzakelijk is voor de terugkeer van vele verdwenen diersoorten.

We moeten dan wel onderzoeken welke gevolgen de maatregelen hebben voor het maatschappelijk gebruik van duinen, zoals de recreatie. Daarna kan dan worden afgewogen in hoeverre die gevolgen acceptabel zijn, ook als het medegebruik wordt aangepast of als van herstel van het duinecosysteem moet worden afgezien. Een voorbeeld: het vergroten van beheerseenheden vereist dat wildrasters moeten worden verwijderd, en dat betekent dat grote zoogdieren en auto's elkaar gaan ontmoeten. Dat hoeft geen enkel risico in te houden als er langzaam gereden wordt. Ook mogen emotionele overwegingen en vooroordelen die meestal de overhand nemen, niet maatgevend zijn en natuurherstel niet blokkeren. Ook hiervan een voorbeeld: herintroduceren van wilde zwijnen of op de uitgestorven oeros lijkende Heckrunderen mag niet op weerstanden stuiten. Ook bij de discussie over herintroductie van wolven laaien de emoties hoog op, maar feitelijke tegenargumenten blijken slecht onder-

bouwd. We accepteren immers in onze samenleving voortdurend enerverende of gevaarlijke situaties. Bezwaren tegen deze dieren missen dan ook elke grond.

Dieren als medebeheerders

Los van het streven naar een ecologisch herstel van het duinlandschap door meer ruimte te geven aan een aantal nu ontbrekende soorten is er nog een andere overweging. Veel duinbeheerders zijn steeds in de weer met maaien, plaggen, kappen van struweel en bosopslag en op bescheiden schaal met beweiding door ingerasterde huisveerassen. Op enkele plaatsen worden ook grazers in semi-wilde staat gehouden. In het licht van deze beheersingren is een terugkeer naar een natuurlijker en meer zelfregulerend systeem, zeker in duinen, meer te verdedigen dan steeds intensiever beheer dat gericht is op het tegengaan, vertragen of terugzetten van landschapssuccessie. Wat duinbeheerders nu machinaal proberen te bereiken, kan door de combinatie van verstuing en het werk van grotere zoogdieren veel beter en goedkoper. Dat is vooral zo, omdat er in de loop van de tijd een natuurlijke wisselwerking ontstaat tussen het landschap en de grazers.

In dit verband zijn nog enkele overwegingen van belang. Het inzetten van maaimachines, aflagpercelen, etc. lijkt een grote mate van zekerheid te geven. Wat betreft werkplanning is dat zeker zo, maar wat betreft het resultaat zal de zekerheid op lange termijn niet groter zijn dan bij herintroductie van grote grazers. Aanvullend daarop kan meer filosofisch zelfs gesteld worden dat de Westeuropese natuur en zeker duinen als natuurgebied nooit beter af kunnen zijn met door ons gestuurde machines dan met hun oorspronkelijke, nu ontbrekende, soorten.

Herintroductie noodzakelijk

Als we op een duintop in Noord- of Zuid-Holland staan, weten we ons wel omringd door natuurgebied in min of meer ongerepte staat, maar een blik naar het oosten geeft weinig hoop voor spontane terugkomst van wilde zwijnen of edelherten. Alleen een "aanpassingskunstenaar" als de vos heeft deze ecologische woestijn op eigen kracht kunnen overwinnen. Als we een aantal soorten weer een kans willen geven in de duinen, zal daar een veewagen-tje aan te pas moeten komen, dat afhankelijk van de soort op de Veluwe of uit Polen is vertrokken. Daarnaast zijn er een aantal soorten die het duinlandschap nooit meer zullen bereiken omdat ze uitgestorven zijn. De Oeros en het Wilde paard bestaan niet meer. Wat resteert, is de mogelijkheid om door terugkruisingen weer in de buurt te komen van hun wilde voorouders. Heckrond en Konikpaarden zijn daar voorbeelden van. Als "stand-in" die in hun gedrag niet van echt zijn te onderscheiden, kunnen ze de opengevallen plaats van de vroegere hoofdrolspelers innemen. We moeten ze dan wel de plaats in het ecosysteem geven, die hun toekomt. Dat betekent dat we ze niet moeten behandelen als ons huisvee; met oorflap, voerbrokjes en een schuilhokje, maar dat we ze in hun eigen waardigheid moeten laten, o.a. door ernaar te streven dat hun levensloop in wisselwerking met hun omgeving wordt bepaald en niet door "deskundigen" en de veearts.

Bij herintroductie zullen er in het begin altijd een aantal niet te voorspellen neveneffecten optreden. Er treden door de nieuwkomers schokeffecten op en terugkoppelingen moeten op gang komen. Bij de beoordeling van deze onvermijdelijke effecten speelt een rol dat in het oorspronkelijke duinlandschap af en toe ook van nature isolatie optrad. Zee-doorbraken, rivieren of wadden zorgden ervoor dat delen van de duinen deels permanent of soms tijdelijk onbereikbaar waren. Lokale populaties konden daardoor zelfs uitsterven. Na het verdwijnen van zo'n tijdelijke barrière moet in die tijd dan ook eenzelfde effect opgetreden zijn als nu bij herintroductie. Dergelijke schokeffecten nu zijn historisch ge-

zien dus niet duinvreemd.

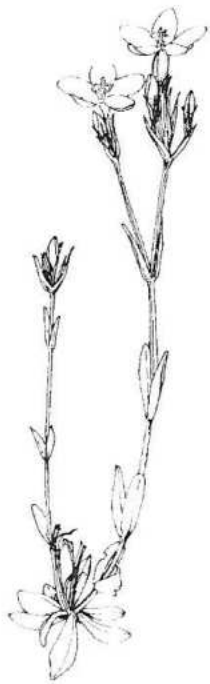
Wel brengt herintroductie nog een reeks van vragen met zich. Welke soorten komen wel en niet in aanmerking? Waarom wel Heckrunderen en geen Visotters, zelfs als aan biotoepeisen is voldaan? Kunnen gewone huiddierrassen in verwilderde staat niet beter als vervanger van uitgestorven soorten dienen? Kunnen herbivoren ook zonder selectie door predatie in evenwicht met het duinlandschap functioneren? Is de invloed van het konijn, de eerste geïntroduceerde en toen exotische grazer, niet reeds voldoende? Al met al vragen te over. Ze kunnen echter geen argument zijn om het completeren van het duinecosysteem op dood spoor te rangeren. De beantwoording ervan kan alleen een nuancering aanbrengen in de wijze, waarop herintroductie van een aantal soorten wordt aangepakt.

Nabeschuiving

Voor de meeste mensen wordt hun beeld van de natuur gedomineerd door visuele orde en geleidelijkheid. Daardoor zijn voor velen de effecten van grote zoogdieren op andere dieren, planten en het landschap onbekend en worden ze als schokkend ervaren. Onze emotionele beleving van natuur mag echter niet volledig in de plaats worden gesteld van objectieve normen waaraan de natuurlijkheid van elk landschap getoetst kan worden. Als twijfels en emoties bepalend worden, weten we zeker dat het duinecosysteem incompleet zal blijven en machines nodig zullen blijven om een aantal vegetaties in stand te houden.

Herintroductie moet leiden tot een natuurlijker functionerend duinlandschap, daarom moet ook de bestaande versnippering teniet worden gedaan. De introductie van natuurlijke grote grazers, liefst samen met hun predatoren, in aaneengesloten arealen van duizenden hectares is dan ook de beste manier om te laten zien dat het ons ernst is met natuurherstel.

Drs. E. Wanders is als Hoofd Bescherming werkzaam bij de Vereniging voor Vogelbescherming in Zeist en tevens adviseur van Stichting Duinbehoud.

Een compleet duinecosysteem bevat ook het duizendguldenkruid, een plant van vochtige duingebieden (tekening Kees Langeveld).

PUBLIKATIES

Nieuwe uitgaven

"Beleef het duin"

Waarom voeren rode bosmieren vroeg in het voorjaar oorlog? Wat betekent de komst van de vos voor de duinen? De antwoorden op deze vragen en nog vele andere vindt u in het boek "Beleef het duin".

Ruim 200 pagina's vol boeiende verhalen en goed gedocumenteerde wetenswaardigheden, geschreven door natuurgidsen van de duinwerkgroep van IVN-afdeling Leiden i.s.m. medewerkers van Stichting Duinbehoud en geïllustreerd met fraaie pentekeningen.

Het plezier en enthousiasme waarmee de auteurs zich al jaren inzetten voor natuureducatie en -bescherming spreekt duidelijk uit dit boek.

"Beleef het duin" is een boek dat de echte duinliefhebber niet mag missen.

Uitgave IVN-afdeling Leiden, Stichting Duinbehoud, Stichting Uitgeverij KNNV en Uitgeverij Jan van Arkel.

Prijs: Donateurs/leden (IVN, Duinbehoud en KNNV): f 22,50
Boekhandel f 27,50

Het boekje is te bestellen bij Stichting Duinbehoud door overmaking van f 27,- (f 22,50 + f 4,50 portokosten) op giro 3505200 van Stichting Duinbehoud te Leiden o.v.v. "Beleef het duin".

Duinbehoud Paraplu

Ter gelegenheid van haar 15-jarig jubileum heeft Stichting Duinbehoud een paraplu met haar logo laten maken. De paraplu heeft een houten handvat en groen/witte banen, met in de witte vlakken het Duinbehoud-logo.

Prijs: voor donateurs f 14,50

Bestellen: door overmaking van f 19,50 (f 14,50 + f 5,00 portokosten)